

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ ВАРНА

РЕЦЕНЗИЯ

вх. № РД20-199 / 11.03.2021

за дисертацията на Невена Димитрова Желязкова, докторант в
редовна форма на обучение към катедра „Икономика и управление на
търговията“ при Икономически университет – Варна,
на тема: „Изследване на продажбите на електрическа енергия за битови
клиенти в България (на примера на „ЕНЕРГО-ПРО ВАРНА“ ЕАД)“

Научна област: 3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: 3.8. Икономика

Специалност: Икономика и управление (търговия)

Научен ръководител: Доц. д-р Михал Стоянов

Рецензент: Проф. д-р Данчо Янков Данчев

Икономически университет – Варна

Настоящата рецензия е разработена на основание решение на научното жури от 05.03.2021г., назначено със заповед № РД-06-31 от 26.02.2021г. на Ректора на Икономически университет – Варна.

I. Обща характеристика на дисертацията

Дисертацията е в обем от 264 страници (плюс 16 страници приложения) и се състои от увод, три глави, заключение, списък на използваната литература и приложения . В основния текст са представени 35 таблици и 48 фигури. Общата оценка на разработката изисква последователно да се акцентира върху следните по-важни моменти:

Темата на дисертацията е сполучливо подбрана, тъй като става дума за съществен проблем, който е ясно откроен още от началото. Правилният избор на темата е подкрепен по-нататък от логиката на изложението. Изборът на проблема за изследване на електрическа енергия като тематика на дисертационен труд е изключително актуален и целесъобразен. Темата на дисертацията е значима и актуална, тъй като се отнася до теоретико приложните проблеми, свързани със същността и характеристиките на пазара на електрическа енергия за битови потребители и удовлетвореността на всички пазарни субекти. Посочените проблеми са в процес на непрекъснато развитие и усъвършенстване, което е добра предпоставка за открояване на сериозни теоретико-приложни приноси.

Тезата, която конкретизира същността и насоките на научното изследване е, че извършените проучвания на пазара и удовлетвореността на битовите потребители на електрическа енергия ще допринесат за оптимизиране на процесите в анализираното и сходните на него предприятия, както и за подобряване на обслужването на клиентите.

Целта на разработката е въз основа на обобщение на теорията и практиката в областта на пазара на електроенергия за битови клиенти да се разкрият възможности за бъдещото му развитие. Целта на дисертационния труд е постигната, като са решени посочените във въведението три основни задачи.

Обект на изследване в дисертацията е пазарът на електроенергия в България за битовите потребители (на примера на „ЕНЕРГО-ПРО ВАРНА“ ЕАД).

Предмет на изследване са проблемите, свързани със същността и особеностите на пазара на електрическа енергия за битови потребители и удовлетвореността на всички участници на този пазар.

Методите за изследване са подходящо подбрани и използвани. В разработката е използвана богата информационна база и значителен по обем фактологически материал, който е набран и приспособен от автора според тематиката

на изследването. Теоретичната и емпиричната информация може да се квалифицира като достатъчна по обем и обхват, поради което и изводите, обобщени в дисертацията, са обосновани, с реален смисъл и възможности за приложение.

Ограниченията на изследването са коректно посочени и са свързани основно с териториалния обхват на проведеното изследване и произтичат от лицензионната територия на „ЕНЕРГО-ПРО ВАРНА ЕАД.“

Апробацията на теоретичните изводи и практическите предложения на основните идеи на дисертационния труд са представени в научни статии и доклади (5 броя), което обезпечава публичност на идеите на автора и доказва изследователската теза.

Използваната литература обхваща голям брой литературни източници (150 бр.). Прави впечатление големият брой цитирания, позоването на много автори и коректното отразяване на основните теоретични постижения по изследвания проблем. Литературните източници са достатъчни като обем, обхват и съдържание за цялостното изследване на темата на дисертацията. Ясно проличава, че авторът познава литературата в дадната научна област, правилно я интерпретира и използва. Основните подходи и позиции са задълбочено изучени, конструктивно анализирани, научно осмислени и сполучливо адаптирани за целите на изследването. Това позволява последователно да се обоснове тезата на разработката и да се достигне до практически решения и аргументирани предложения.

Структура на дисертацията. Отделните глави са логически свързани в съответствие с поставената изследователска цел, подходите за нейното изпълнение и научно-приложната верификация на основната авторска теза.

В първа глава са изяснени някои общи проблеми, свързани с теоретичните основи на пазара на електрическа енергия. В тази част от дисертацията е представен сериозен, обширен и задълбочен обзор на различните гледни точки относно същността и особеностите на пазара на електроенергия, ценообразуването, националната стратегическа и нормативна рамка, методиката за изследване. Следва да се отбележи още веднъж доброто познаване на литературата по проблема, нейното подходящо обобщаване, интерпретиране и адаптиране, акцентирането върху важни теоретични аспекти. Всички въпроси са разгледани аргументирано, задълбочено и в съответствие с най-новите теоретични постижения в това отношение.

Втора глава е посветена на проблема за изследване на пазара на електрическа енергия за битови клиенти в България: обща характеристика и актуално

състояние, както и проучване на потребителските нагласи към обслужването и качеството на предоставяните услуги. Прави добро впечатление използването на голям обем информация и демонстрирането на аналитични възможности за извеждане на подходящи изводи и обобщения.

В глава трета са разгледани някои възможности за усъвършенстване на пазара на електрическа енергия: подобряване на обслужването, развитие на възобновяемите енергийни източници, енергийната бедност. Предложението на автора са обосновани, интересни и са насочени към усъвършенстване на дейността на предприятието за продажба на електроенергия на битовите клиенти в специфичен контекст.

II. Основни приносни моменти в дисертацията.

Приносните моменти в дисертационния труд са посочени от докторантката в автореферата и са добре и подходящо формулирани. Посочените седем по-важни приносни моменти в теоретичен и практико-приложен аспект отразяват адекватно съдържанието на дисертацията. Съдържащите се в дисертацията приноси се изразяват в обогатяване, разширяване и допълване на съществуващите научни знания по изследвания проблем, както и подпомагане на практиката.

Основни теоретични приноси:

1. Въз основа на задълбочено проучване, теоретично обобщение и критичен анализ на основните литературни източници в областта на теорията за пазара на електроенергия се обосновава необходимостта от използване на методика за неговото изследване. Доброто познаване на литературните източници и научните постижения в тази сфера, както и систематичното осмисляне на съществуващите научни хипотези, позволява да се откроят нерешените проблеми в това отношение
2. Разширяване на съществуващата в тази област теория чрез разглеждане и изясняване на спецификата на пазара на електроенергия за битови потребители. С други думи, съществуваща теория и методология се използват за решаване на конкретен проблем с формулиране на подходящи обобщения, изводи и препоръки.
3. Допълване на теорията чрез предлагане на методика за изследване на пазара на електрическа енергия за битови клиенти в България, което позволява да се изяснят и обосноват основните проблеми в дисертационния труд.

Основни научно-приложни приноси:

1. Извършено е комплексно и задълбочено проучване пазара на електрическа енергия и неговото актуално състояние, както и на потребителските нагласи към обслужването и качеството на предлаганите услуги от „ЕНЕРГО-ПРО“ ЕАД. Изследването демонстрира потенциала на докторантката да провежда самостоятелно научно изследване и правилно да интерпретира неговите резултати.
2. Направени са конкретни предложения за разкриване на възможности за усъвършенстване на пазара на електрическа енергия, свързани с подобряване на обслужването, развитието на възобновяемите енергийни източници и проблема с енергийната бедност в България.

III. Изпълнение на други изисквания:

1. *Публикации по дисертационния труд.* Кандидатката за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ има представени 5 публикации, в т.ч. 2 статии, 2 доклада и 1 студия (в съавторство), което е напълно достатъчно. По заглавия и съдържание те представляват съществени части от дисертационния труд.
2. *Авторефератът* в обем от 51 страници правилно, точно и пълно отразява съдържанието на дисертацията.
3. *Справката за приносните моменти* в дисертационния труд е включена в автореферата и е добре представена от докторантката, която е посочила обективно и без преувеличения основните теоретико-приложни постижения.

IV. Въпроси към докторантката:

Във връзка със запитата на дисертационния труд към докторантката могат да се формулират някои допълнителни въпроси в следните направления:

1. Необходима ли е намесата на държавен регулятор на пазара на електрическа енергия в България?
2. Какво е мнението на докторантката за методиката за ценообразуване на електроенергията за битови потребители в България?
3. Необходимо ли е функционирането на търговци на сдро на електроенергия на пазара в България?

V. Заключение:

Дисертацията отговаря на всички законови изисквания. Има теоретични обобщения, демонстрират се познания и ерудиция по проблемите, извършено е обширно

и задълбочено изследване с подходящи методи и са направени обосновани изводи и препоръки.

Като се има предвид темата на дисертацията, нейното съдържание и завършен вид и като се изхожда от това, че изследователската теза е защитена, формулираната цел е постигната, а конкретните задачи са изпълнени, както и поради съдържащите се в нея теоретични и научно-приложни приноси в областта на продажбите на електрическа енергия за битови клиенти в България, считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по икономика

Дисертационният труд съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в изследваната проблемна област и са популяризириани чрез редица публикации, докторантката притежава задълбочени теоретични знания и демонстрира способност за провеждане на самостоятелни научни изследвания; разработването на дисертацията предлага научно практическо решение на реален проблем с икономическа и обществена значимост.

В резултат на посочените аргументи, препоръчвам с убеденост на докторантката Невена Димитрова Желязкова да бъде присъдена образователна и научна степен „доктор“ в професионално направление 3.8. Икономика и специалност „Икономика и управление (търговия)“.

Март 2021.

Варна

Рецензент:.....

(проф. д-р Даicho Данчев)

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „ДИМИТЪР А. ЦЕНОВ“ - СВИЩОВ

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ ВАРНА

Секретариат Ректорат

Ул. „Димитър Чакиров“ № 2, 5250 Свищов, Република България
Тел. +359 631 66 300 Факс. +359 631 87 355 Е-телефон: +359 631 66 440
www.uni-svishtov.bg e-mail: rectorat@uni-svishtov.bg

№ РД 20-220/18.03.2021 г.

РЕЦЕНЗИЯ

върху дисертационен труд за придобиване на образователната и научна степен „доктор“

Рецензент: проф. д-р Марияна Върбанова Божинова, Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов, научна специалност „Икономика и управление (търговия)“

Основание за написване на рецензието: Заповед за състава на Научното жури №РД-06-31/26.02.2021 г. на Зам.-ректора по НИДРК на Икономически университет – Варна и решение на първото заседание на Научното жури за определяне на рецензенти и избор на председател, проведено неприсъствено на 05.03.2021 г.

Автор на дисертационния труд: Невена Димитрова Желязкова, редовен докторант по докторска програма Икономика и управление (търговия) към катедра „Икономика и управление на търговията“ при Икономически университет – Варна

Тема на дисертационния труд: „Изследване на продажбите на електрическа енергия за битови клиенти в България (на примера на „Енерго-Про Варна“ ЕАД)“

I. Данни за дисертанта

Докторантката Невена Желязкова се е обучавала по докторска програма към катедра „Икономика и управление на търговията“ при Стопански факултет на ИУ – Варна по научна специалност Икономика и управление (търговия), съгласно Заповед на Ректора на ИУ – Варна №РД17-183/29.01.2018 г. Обучението е осъществено в редовна форма през периода 01.02.2018 – 01.02.2021 г. По време на обучението си тя е положила успешно всички докторантски изпити от индивидуалния си докторантски план, участвала е в екипите на три научни проекта и има пет научни публикации.

Висшето си образование Невена Желязкова е завършила в ИУ – Варна през 1999 г., специалност „Икономика и управление на индустрията“, ОКС „бакалавър“, а през 2008 г. се дипломира в ОКС „магистър“, специалност „Гърловско и финансово посредничество“. Докторантката има солиден практически опит, придобит от работата ѝ като администратор СТИ и специалист контролинг в Електроразпределение Север ЕАД (от 2017 г. - досега), отчетник счетоводство в Аквахит ЕООД (2012-2017 г.) и организатор– себестойност в Булянд корабостроителна индустрия ЕАД (2006-2011 г.).

II. Общо представяне на дисертационния труд

Дисертационният труд на Невена Желязкова на тема “Изследване на продажбите на електрическа енергия за битови клиенти в България (на примера на „Енерго-Про Варна“ ЕАД)“ представлява стройно, логическо и задълбочено изследване, което се състои от 264 *стандартни страници* основен текст, подкрепени с графичен, табличен и обработен по подходящ начин емпиричен материал.

Дисертацията се отличава с *билингварна и класическа структура*, съставена от увод, три глави, заключение, списък на използваната литература и 5 бр. приложения. Изследването е нагледно илюстрирано посредством 35 таблици и 48 фигури.

Във връзка с разработването на отделните проблеми, докторантката с проучила голяма по обем научна литература, списъкът на която обхваща 150 заглавия, от които 114 бр. на кирилица и 36 бр. – на латиница. Това свидетелства за задълбочената информираност на автора относно изследванията на конкретния разискван проблем от редица български и чуждестранни автори.

Основната цел на дисертационния труд е „въз основа на теоретичен обзор относно същността и особеностите на пазара и продажбите на електрическа енергия и изследване на тяхното актуално състояние в сегмента за битови клиенти в България, да се разкрият възможности за бъдещото му развитие.“ За постигане на целта са формулирани четири изследователски задачи, които кореспондират с поставената цел на изследването. Считам, че докт. Невена Желязкова постига основната си изследователска цел и решава поставените изследователски задачи. На тази база тя доказва и изследователската си теза, а именно: „...че извършените назарни изследвания ще допринесат за разкриване на възможности както за оптимизация на процесите, свързани с продажбите на електроенергия и обслужването на битовите потребители (клиенти), тоест на тези крайни участници, които са физически лица – собственици или ползватели на имоти, присъединени към електроразпределителната мрежа, които ползват електрическа енергия за домакинството, така и за повишаване на равнището на тяхната удовлетвореност, като икономически субекти на електроенергийния пазар.“ Същността на тезата е правилна, но считам, че формулировката е малко „тромава“.

Обект на изследване е назарът на електроенергия в България за битови потребители (на примера на „Енерго-Про Варна“ ЕАД).

Предмет на изследване са проблемите, свързани със същността и характеристиките на пазара на електрическа енергия за битови потребители и удовлетвореността на участниците на този пазар.

При разработването на дисертационния труд е използван набор от научноизследователски *подходи и методи*, като: исторически, индуктивен и

дедуктивен, анализ и синтез, системен, статистически методи, метод на структурен анализ, контент анализ, анкетен метод и др.

Използваниите литератури и източници добросъвестно са посочени.

III. Преценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд

Преценката ми като рецензент е, че *темата* на дисертационния труд се отличава с безспорна актуалност, практическа значимост и дисертабилност. Тя се обуславя от стратегическата значимост на енергийния сектор за развитието на останалите сектори на националната икономика и влиянието му върху социалните и икономически процеси в обществото. В съвременните условия фокусирането върху клиентоцентричния подход е препоръчително. Дисертационният труд изследва именно продажбите на електрическа енергия за битови клиенти в България и възможностите за усъвършенстване на тези продажби.

Авторът усилива да разкрис спецификата на пазара на електроенергия, инструментите и методите на изследване на пазара и продажбите на електроенергия за битови клиенти, въз основа на които да очертае и обоснове възможности за усъвършенстване на тези продажби.

Трябва да се подчертая, че за разработването на избраната тема са необходими задълбочена теоретична подготовка и добри аналитични способности. В дисертационния си труд докт. Невена Желязкова демонстрира умения за умело боравене с научни понятия, стремеж към критичен анализ на научни съждения и придвижане към научен стил на изложението.

Структурирането и съдържанието на изследването е логично и последователно. Авторът систематизира, анализира и обобщава значителен обем идеен и фактически материал за целите на свършено изследване.

Така построено, изложението отговаря на основните качествени изисквания за неговото оценяване: оригиналност на изследването; висока степен на проникване в дълбината и същността на проблема; методологическа издържаност и стилово умение на автора за постигане целта на изследването, чрез прилагане на подходящи аналитични инструменти и изразни средства.

Предложеният илюстративен материал е на необходимото равнище и подпомага по-задълбоченото вникване в дискутираната материя.

Използваният от докторантката стил е научно издържан и отговаря на изискванията за написване на дисертационен труд.

Първи глава (с. 8-91) има теоретичен и постановчен характер, което приемам за правилно. Тя е основа за направеното изследване в следващите глави на дисертацията. Тази глава е структурирана от четири параграфа, в които последователно се изясняват: същността и особеностите на пазара на електроенергия; ценообразуването на пазара на електроенергия за битови клиенти, на основата на сравнителен обзор в някои държави – България, Германия и Русия;

националната стратегическа и нормативна рамка на енергийния пазар, чрез контент анализ; методиката на изследване на пазара и продажбите на електрическа енергия за битови клиенти в България. Направен е литературен обзор на становищата на редица автори за същността на пазара на електроенергия, участниците в него и спецификата на продукта "електрическа енергия". Въз основа на този обзор е изведена собствена дефиниция относно двойствената продуктова същност на електроенергията. Специално внимание заслужава извършеното сравнително изследване относно формирането на цената на електрическата енергия за битови клиенти в България, Германия и Русия, което показва спецификата на прилаганата методика във всяка от дадена страна.

Втора глава (с. 92-174) е посветена на изследването на пазара и продажбите на електрическа енергия за битови клиенти в България. В структурно отношение главата е разделена на три части. Първата акцентира върху общата характеристика на пазара на електрическа енергия в България. Във втората част се анализира актуалното състояние на продажбите на пазара на електрическа енергия за битови клиенти в България. Третата част е насочена към проучване на потребителските нагласи към удовлетвореността от обслужването и качеството на предоставяните услуги на битови клиенти на "Енерго Про Варна" ЕАД, осъществено чрез анкетен метод, приложен сред 430 пъпълни респонденти от град Варна. Докторантката демонстрира много добри аналитични способности при обработването на значителен обем акумулирана информация и извеждането на задълбочени и обосновани обобщения.

Трета глава (с. 175-237) е с практико-приложен характер. Тя представя докт. Невена Желязкова в същна свестлива. Главата започва с разкриване на възможностите за подобряване на продажбите и обслужването, предоставяно от "Енерго-Про Варна" ЕАД, на крайни битови клиенти в град Варна. Параграф втори засяга развитието на възобновяемите енергийни източници и оптимизиране използването на електрическата енергия от битовите потребители в България. Третият параграф е фокусиран върху изследването на енергийната бедност в България и енергийния комфорт на домакинствата. По този начин докт. Невена Желязкова показва уменията си да предложи научноприложно решение на реален практически проблем с обществена полезност, което представлява едно от задължителните изисквания към дисертационен труд.

Авторефератът отразява коректно основни моменти от цялостното съдържание на дисертационния труд и се състои от четири раздела: обща характеристика на дисертационния труд; кратко изложение; справка за приносите; списък на публикациите по дисертационния труд. Изведените в автореферата научни и научно-приложни приноси отговарят на действителните приносни моменти в дисертационния труд и са лично дело на докторантката.

IV. Научни и научно-приложни приноси в дисертационния труд

Предложението за оценка дисертационен труд притежава доказателства за научни и научно-приложни резултати, представени като решения по изследваните проблеми, които могат да се очертаят в следните насоки:

Първо, обогатяване на съществуващите знания в областта на теорията на пазара на електроенергия с неговите елементи и извеждане на авторова дефиниция за двойнствената продуктова същност на електроенергията, чрез задълбочено разглеждане, обобщаване, критичен анализ и нова насоченост на основни теоретически постаповки (научен принос)

Второ, допълване на теорията чрез предлагане на методика за изследване на пазара на електроенергия за битови клиенти в България и аргументиране на необходимостта от нейното прилагане (научен принос).

Трето, извършване на сравнително изследване за формиране на цената на електрическата енергия за битови клиенти в България, Германия и Русия, доказващо прилагането на специфична методика, базирана на набор от фактори във всяка отделна държава (научно-приложен принос).

Четвърто, на основата на анкетно проучване сред битови клиенти от град Варна, е извършено изследване на потребителските нагласи относно удовлетвореността от обслужването и качеството на предоставяните услуги на битовите клиенти на "Енерго-Про Варна" ЕАД, което може да бъде приложено и спрямо клиентите на останалите енергоразпределителни дружества на пазара (научно-приложен принос).

Пето, направени са конкретни препоръки за усъвършенстване на пазара и на продажбите на електрическа енергия, свързани с подобряване на обслужването, развитието на ВЕИ, енергийната бедност и енергийния комфорт на домакинствата (научно-приложен принос).

В обобщение, приносните моменти в дисертационния труд, според мен, са свързани с обогатяване на съществуващите знания, приложение на научните постижения в практиката и нейното усъвършенстване.

V. Публикации и участие в научни форуми

Публикациите по дисертацията са 5, от които: 1 студия (в съавторство), публикувана в списание, индексирано в Scopus; 2 самостоятелни научни статии и 2 самостоятелни научни доклада. Те надхвърлят изискванията на Правилата за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности (ПУРИНСЗАД) в Икономически университет - Варна, което е доказателство, че съществени части от дисертационния труд са станали обществено достояние и са получили научна оценка. Общийят брой точки, които формират тези публикации, е 62,5 и надхвърля минималните национални изисквания за придобиване на ОНС "доктор".

VI. Критични бележки и препоръки по дисертационния труд

Ръководена от максимата, че няма съвършен научен труд, бих могла да маркирам някои основни критични бележки и препоръки към докторантката, а именно:

1. В увода на дисертацията изследователската теза би могло да се прецизира, а подходите и методите на изследването да бъдат по-ясно представени.
2. Изхождайки от заглавието на дисертационния труд, според мен, би следвало да се отдели повече място на продажбите в теоретичен аспект
3. Препоръчително е докторантката да открои в по-висока степен своята позиция по дискутираната тема, на основата на критичен анализ на становищата на авторите.

VII. Въпроси към дисертанта

1. Какви са възможните рискове за битовите потребители от либерализирането на пазара на електрическа енергия в този сегмент?
2. Какви са инструментите или политиките за борба с т.нар. "енергийна бедност" на домакинствата?

VIII. Заключение

Дисертационният труд представлява добросъвестно осъществено, оригинално и мащабно научно-приложно изследване в актуална област. В него се откриват научни и научно-приложни приноси. Той отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и на Правилника за неговото прилагане. Това ми дава основание с убеденост да дам *положителна оценка* на дисертационния труд и да предложа на уважаемото Научно жури да присъди на *Невена Желязкова* образователната и научна степен "*доктор*" в професионално направление 3.8 Икономика, по научната специалност Икономика и управление (търговия).

15.03.2021 г.

гр. Свищов

Рецензент:

(проф. д-р Марияна Божинова)

(М)